

BESLUT

Datum
2025-11-18

Dnr
11411-2024

Sid 1 (5)

Justitieombudsmannen
Per Lennerbrant

Kritik mot Polismyndigheten för att en person togs i förvar utan lagstöd i samband med en handräckning

Beslutet i korthet: En person skulle med polisens hjälp, s.k. handräckning, inställas till en läkarundersökning enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. Personen hämtades på kvällen och hölls inlåst i en polisarrest under natten. Morgonen därpå transporterades personen till den ort där läkarundersökningen skulle äga rum.

JO konstaterar att det saknas uttryckligt lagstöd för att ta en person i förvar, som med polisens hjälp ska inställas till en sådan läkarundersökning som det var fråga om här. JO uttalar att det i samband med en handräckning kan vara godtagbart att hålla kvar personen under viss tid, i avvaktan på och under själva transporten. Ett frihetsberövande som innebär att den som ska transporteras hålls inlåst i en arrestcell under en hel natt innebär emellertid en sådan inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter att åtgärden kräver uttryckligt stöd i lag.

Enligt JO fanns det därför inte rättsliga förutsättningar att i samband med handräckningen ta personen i förvar på det sätt som skedde. JO ser allvarigt på att åtgärden ändå vidtogs och kritiserar Polismyndigheten för det inträffade.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 17 december 2024 förde AA fram klagomål mot bl.a. Polismyndigheten. Hon var kritisk till att hon hade frihetsberövats och med tvång transporterats till en läkarundersökning som beslutats med stöd av 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.

AA uppgav att poliser från insatsstyrkan hade trängt in i hennes hem, iförda balaklava, och fört henne till en isoleringscell i Ystad. Där vistades hon under natten för att morgonen därpå transporterats till läkarundersökningen i Göteborg. AA uppgav också att poliserna vägrade visa legitimation, att någon tog minneskortet ur hennes telefon och att hon under tiden i arresten inte fick någon mat och inte gavs möjlighet att sova.

Utredning

JO begärde att Polismyndigheten skulle yttra sig över anmälan. Yttrandet skulle särskilt avse vilka överväganden som gjordes inför beslutet om förvarstagande.

Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig den 5 juni 2025 efter att upplysningar lämnats av berörda befattningshavare. Av yttrandet och utredningen i övrigt framgår i huvudsak följande.

Ystads tingsrätt förordnade i oktober 2024 att en läkare skulle avge ett läkarintyg enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. beträffande AA.

I en skrivelse den 5 december 2024 begärde Rättsmedicinalverket Polismyndighetens handräckning för att se till att AA skulle inställa sig till läkarundersökning i Göteborg den 12 december mellan kl. 10.00 och 14.00, med önskemål om så tidig ankomst som möjligt. I begäran informerades att AA, trots upprepade kallelser, inte hade inställt sig till läkarundersökning.

Handräckningen genomfördes genom att AA hämtades i hemmet den 11 december omkring kl. 20.30 av uniformerad polis och kördes till polisarresten i Ystad, där hon hölls i förvar i en anhållningscell under natten. Kl. 09.00 dagen därpå överlämnades hon av polisen till Kriminalvårdens nationella transportenhet (NTE) för transport till läkarundersökningen i Göteborg.

Av dokumentationen i ärendet framgår att begäran om handräckning beviljades den 6 december av CC som tjänstgjorde som stationsbefäl i polisområde södra Skåne. Begäran lämnades sedan över för resurssättning till den operativa samordnaren vid lokalpolisområde Ystad, gruppchefen DD.

CC har uppgett att DD senare informerade honom om att handräckningen var resurssatt att genomföras under kvällen den 11 december. CC har vidare uppgett att han i egenskap av stationsbefäl var ansvarig för alla frihetsberövanden i arresten och att han godkände planeringen efter noga övervägande.

CC har redogjort för de bedömningar han gjorde avseende behov och proportionalitet.

Gruppchefen för områdesgruppen för hämtning och transport, EE, har uppgett att CC vid en avstämning inför kvällens arbetspass den 11 december framförde att handräckningen skulle genomföras så sent som möjligt men vara avslutad senast kl. 21.00.

EE fattade beslut om husrannsakan i AA:s bostad för att omhänderta henne. De tjänstemän som deltog vid hämtningen av AA har uppgett att insatsen gick lugnt till och ingen har kunnat minnas att man ombetts att identifiera sig.

CC beslutade att placera AA i arresten vid förmansprovning på stationen kl. 21.15. Han har uppgett att han gjorde kontroller genom att samtala med AA och att han förklarade processen för henne. Han dokumenterade sina överväganden i en tjänsteanteckning. Enligt dokumentationen över tillsynen i arresten serverades AA kaffe eller te på kvällen och fick frukost innan

transporten påbörjades morgonen därpå. Det har vidare antecknats att hon vid flera tillsynstillfällen under natten bedömdes sova.

Polismyndigheten redogjorde för rättslig reglering och redovisade därefter följande bedömning.

Av utredningen har framkommit att befattningshavarna, inför handräckningen av AA, gjort överväganden utifrån restriktivitet, behov och proportionalitet. [— —] Polismyndigheten kan emellertid konstatera att det saknas ett tydligt lagstöd för förvarstagande och att det mot bakgrund av förarbetsuttalandena kan sättas i fråga om det får ske i den aktuella situationen.

Det har däremot inte framkommit något i utredningen som ger stöd för AA:s uppgifter att poliserna som hämtat AA skulle ha uppträtt utan hänsyn eller att de skulle ha burit balaklava. Tvärtom talar utredningen för att hämtningen har gått lugnt till och att AA var införstådd i skälen och förutsättningarna för den samt för att AA behövde vara i polisarrest över natten. Vidare saknas stöd i utredningen för att poliserna som hämtat AA skulle ha blivit ombedda och vägrat att legitimera sig eller att AA skulle ha saknat tillgång till mat, dryck och möjlighet att sova i arresten.

Rättsliga utgångspunkter

Skydd mot frihetsberövanden

Den offentliga makten utövas under lagarna (se 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen). Bestämmelsen ger uttryck för legalitetsprincipen som innebär att all maktutövning ska vara grundad på lag eller annan föreskrift. En myndighet får alltså endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen (se även 5 § första stycket förvaltningslagen).

Var och en är enligt bestämmelser i regeringsformen gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden (se 2 kap. 8 §). Skyddet får dock under vissa förutsättningar begränsas genom lag (se 2 kap. 20 och 21 §§ regeringsformen). Även i Europakonventionen finns regler som garanterar skydd mot frihetsberövanden (artikel 5) som inte har stöd i lag eller som strider mot konventionen.

Bestämmelser om handräckning

I brottmål får rätten under vissa förutsättningar förordna en läkare att avge läkarintyg om en misstänkt. En misstänkt som inte är häktad är vid sådant förordnande skyldig att inställa sig för läkarundersökning på tid och plats som läkaren bestämmer. Om den misstänkte inte inställer sig, får Polismyndigheten lämna handräckning för att han eller hon ska komma till undersökningen. (Se 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m.)

Polismyndigheten får överlämna till Kriminalvården att transportera någon som är berövad friheten (se 29 a § polislagen). Kriminalvården ska verkställa de transporter som Polismyndigheten överlämnar med stöd av polislagen (se 3 § första stycket punkten 3 förordningen med instruktion för Kriminalvården).

Polislagen

I polislagen anges särskilt att det hör till Polismyndighetens uppgifter att fullgöra den verksamhet som ankommer på Polismyndigheten enligt särskilda bestämmelser (se 2 § punkten 5 polislagen).

En polis som ska verkställa en tjänsteuppgift ska följa vad som föreskrivs i lag eller annan författning och ingripa på ett sätt som är försvarligt med hänsyn till åtgärdens syfte och övriga omständigheter. Tvång får användas endast i den form och den utsträckning som behövs för att det avsedda resultatet ska uppnås. (Se 8 § första stycket polislagen.) I bestämmelsens andra stycke anges att ett ingripande som begränsar någon av de grundläggande fri- och rättigheter som anges i 2 kap. regeringsformen inte får grundas enbart på det som sägs i första stycket.

Bestämmelsen i 8 § polislagen ger uttryck för behovs- och proportionalitetsprinciperna. Bestämmelsen ses också som ett allmänt bemyndigande för polisen att vidta de åtgärder som är försvarliga för att polisen ska kunna fullgöra sina uppgifter, så länge det inte är frågan om åtgärder som begränsar en grundlagsskyddad rättighet eller som står i strid mot någon annan lag eller förordning. (Se Munck, Polislagen [6 november 2025, version 16, JUNO] kommentaren till 8 §.)

För att söka efter en person som med laga stöd ska omhändertas får en polis bereda sig tillträde till den eftersöktes bostad eller till något annat hus, rum eller ställe som tillhör eller disponeras av honom eller henne. Åtgärden får dock endast om det finns särskilda skäl vidtas mellan klockan 21 och 6. (Se 20 § första och tredje styckena polislagen.)

Bedömning

AA:s klagomål avseende polisernas agerande vid hämtningen och hur hon behandlades under tiden i arresten får inget stöd av dokumentationen eller den övriga utredningen. Jag begränsar därför mina uttalanden till den grundläggande frågan om det fanns rättsliga förutsättningar att ta AA i förvar i samband med handräckningen.

Av de ansvariga befattningshavarnas redogörelser framgår att de inför handräckningen gjorde grundliga överväganden beträffande tidpunkten för omhändertagandet utifrån frågor om behov och proportionalitet. Det framstår emellertid inte som att någon av dem reflekterade över om det fanns lagliga förutsättningar att ta AA i förvar.

Som Polismyndigheten konstaterat finns det inget uttryckligt lagstöd för att den som med polisens hjälp ska inställas till en läkarundersökning enligt 7 § lagen om särskild personutredning i brottmål, m.m. får tas i förvar. Bestämmelser som medger förvarstagande i samband med handräckning finns i vissa andra lagar som avser tvångsvård (se t.ex. 43 c § lagen med särskilda bestämmelser om

vård av unga och 45 c § lagen om vård av missbrukare i vissa fall). Med förvar avses i dessa sammanhang insättning i arrest eller annan inlåsning.

När förvarsbestämmelserna infördes i de två sistnämnda författningarna uttalades att det inte får råda någon oklarhet om avsikten med bestämmelser som inskränker rätten till frihet (se prop. 2016/17:57 s. 57). Uttalandet gjordes mot bakgrund av att det funnits en osäkerhet kring möjligheten att ta den som ska transporteras för att överlämnas till tvångsvård i förvar. En sådan möjlighet ansågs i vissa fall kunna tolkas in i bestämmelserna om handräckning. När det gällde hämtning av den som ska föras till vårdinrättning eller läkare för undersökning, hade i förarbeten däremot uttalats att handräckningsbestämmelserna inte torde vara avsedda att ge stöd för förvarstagande (se SOU 1993:60 s. 167 f. och SOU 2011:7 s. 406 f. Se även JO 1981/82 s. 172.)

För att en handräckning ska kunna genomföras kan det vara nödvändigt att hålla kvar den som ska transporteras under viss tid, i avvaktan på transport och under själva transporten. Ett sådant kvarhållande får anses ingå som ett nödvändigt moment i själva handräckningen. Det kan däremot inte betraktas som en del av handräckningen att som i detta fall hålla den som ska transporteras inlåst i en arrestcell under en hel natt när transporten är planerad att påbörjas först följande dag. Ett frihetsberövande av det slaget innebär en sådan inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter att åtgärden kräver uttryckligt stöd i lag.

Jag kan därför inte komma till någon annan slutsats än att det saknats rättsliga förutsättningar att ta AA i förvar på det sätt som skedde. Jag ser allvarligt på att åtgärden ändå vidtogs. Polismyndigheten kritiseras för det inträffade.

Ärendet avslutas.

Beslutet har fattats av JO Per Lennerbrant. Dokumentet har fastställts digitalt och har ingen underskrift.

Rättssakkunniga Johanna Nilsson har föredragit ärendet och byråchefen Nils Västberg har deltagit i beredningen.